

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Projekt
“SPECIALISTS IN CULTURAL HERITAGE AND ATTRACTIVE LIVING ENVIRONMENT”

Analiza postojećih neformalnih edukacija te informalnih aktivnosti za odrasle namijenjenih promociji kulturne (materijalne i nematerijalne) i prirodne baštine kao resursa za lokalni, regionalni i nacionalni razvoj Hrvatske

Lipanj, 2019.

Sadržaj

0.	Uvod	3
1.	Neformalno obrazovanje za odrasle	3
1.1.	Vrste postojećih edukacija.....	3
1.2.	Ciljne skupine	5
1.3.	Ustanove za obrazovanje odraslih	6
1.4.	Prostorni razmještaj edukacija za odrasle.....	6
1.5.	Kvalifikacije predavača	6
2.	Mapiranje primjera dobre prakse informalnog učenja.....	8
2.1.	Kulinarske radionice: Tečaj mediteranske kuhinje.....	8
2.2.	Kultura vina i piva: Istria wine & walk event.....	8
2.3.	Folklorne tradicije: Izrada kruha i ples u starom Buzetu.....	8
2.4.	Sajmovi i festivali: Festival divljeg bilja	9
2.5.	Biciklističke i pješačke staze i putevi: Škraping – internacionalna trekking utrka.....	9
2.6.	Religijske proslave: Procesija “Za križen.....	9
2.7.	Skrb za divlje životinje: Kuterevo – utočište medvjeda	9
3.	Pregled obrazovnih resursa za neformalnu i informalnu edukaciju za odrasle na temu kulturne i prirodne baštine.....	10
3.1.	Pregled kurikula.....	10
3.2.	Agencija za odgoj i obrazovanje	10
3.3.	Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih	11
4.	Analiza potreba neformalne i informalne edukacije za odrasle na temu predstavljanja kulturne i prirodne baštine temeljeno na dubinskim intervjuima.....	12
4.1.	Analiza mišljenja nastavnika o potrebama neformalnog i informalnog obrazovanja za odrasle.....	12
4.2.	Analiza mišljenja odraslih polaznika o neformalnom i informalnom obrazovanju.....	13
5.	Zaključci benchmarkinga postojećih osposobljavanja (neformalnog i informalnog) za predstavljanje i promociju kulturne i prirodne baštine	14
6.	Preporuke za razradu novih kurikula za neformalno obrazovanje odraslih na temu predstavljanja kulturne i prirodne baštine	15
7.	Aneksi	16

0. Uvod

Hrvatska je, kao mediteranska zemlja, destinacija s dugom turističkom tradicijom. Turizam se počeo razvijati krajem 19. stoljeća, iako se najintenzivniji razvoj turizma dogodio nakon Drugoga svjetskog rata, što je odraz porasta masovnog turizma. Popularnost turizma u Hrvatskoj rezultat je atraktivnosti jadranske obale i netaknutog prirodnog okruženja kao temeljnih sastavnica turističkog proizvoda za kojim je postojala izrazita potražnja na turističkom tržištu, počevši od druge polovice 20. stoljeća. Iako je turizam stao za vrijeme Domovinskog rata, od 1990. do 1994./1995., Hrvatska sada kao samostalna, suverena država pokušava ostvariti turističke rezultate koje je imala krajem 1980-ih. U procesu obnove turizma, Hrvatska se nastoji repositionirati unaprjeđivanjem svog osnovnog turističkog proizvoda temeljenog na suncu i moru te uvođenjem novih konkurentnih proizvoda od posebnog interesa kao što su nautički turizam, kulturni turizam, sportski i avanturistički turizam, gradski turizam, MICE, zdravstveni turizam.

Prema broju ostvarenih noćenja u Hrvatskoj, više od 90 posto ostvareno je u sedam primorskih županija i to u periodu od lipnja do rujna. Stoga su Strategija razvoja hrvatskog turizma do 2020. godine, kao i županijske turističke strategije usmjerene na rješavanje velikog problema sezonalnosti, tj. proširenje ponude na cijelu godinu, kao i prostorne disperzije, čime bi se u većoj mjeri nego dosad obuhvatio i kontinentalni dio Hrvatske.

Obrazovanje u turizmu više je usmjereno na ekonomsku stranu turističke problematike, a osim srednjih trogodišnjih ili četverogodišnjih škola, sveučilišta u Hrvatskoj (Zagreb, Rijeka, Split, Dubrovnik, Šibenik, Zadar i Osijek) nude nastavne planove i programe koji su više orijentirani na ekonomiju u turizmu, a tek u posljednje vrijeme na održivi razvoj turizma. Tijekom posljednjeg desetljeća osnovane su mnoge privatne srednje škole i fakulteti koji također nude opću osnovnu nastavu iz turizma, uključujući destinacijski marketing i menadžment te specifična znanja potrebna za neke od turističkih proizvoda koje Hrvatska razvija (nautički turizam, zdravstveni turizam, kulturni turizam).

Obrazovanje odraslih i cjeloživotno učenje bilo je u velikoj mjeri zanemareno, ali se ta situacija polako mijenja jer su mnoge privatne ustanove danas uključene u ponudu raznih seminara, tečajeva i mogućnosti učenja za odrasle o različitim i specifičnim aspektima razvoja turizma. Javne ustanove poput Hrvatske turističke zajednice i Instituta za turizam također su uključene u ponudu posebnih seminara za odrasle koji su uglavnom usmjereni na područja koja nisu obuhvaćena obrazovnim institucijama (strateško planiranje u turizmu, upravljanje turizmom, aspekti različitih turističkih proizvoda itd.).

Sljedeća analiza pokazat će raznolikost mogućnosti neformalnog i informalnog obrazovanja odraslih u Hrvatskoj.

1. Neformalno obrazovanje za odrasle

1.1. Vrste postojećih edukacija

Nakon mapiranja i analize trenutne situacije vezano uz neformalno obrazovanje odraslih u Hrvatskoj, sve inicijative podijeljene su u dvije glavne skupine: ekonomija u turizmu sa srodnim menadžerskim vještinama i tečajevi posvećeni turizmu posebnih interesa¹.

a) Ekonomija u turizmu sa srodnim menadžerskim vještinama

Prva skupina uključuje nekoliko ključnih područja koja se tiču menadžmenta turizma i kulture, komunikacija i digitalnog marketinga.

Edukacijski treninzi iz turističkog menadžmenta uključuju:

---

¹ Ovdje i u nastavku poglavlja referiramo se na podatke iz Tablice 1 (brojevi se poklapaju s onima iz Tablice 1 u Dodatku 1).

- Edukaciju iz područja turizma i ugostiteljstva (1)²,
- Tečaj za turističkog vodiča (2),
- Tečaj za voditelja turističke agencije (3),
- Tečaj turističkog poduzetništva (4),
- Seminar o novim turističkim trendovima, ponašanju turista i komunikacijskim vještinama u turizmu (5),
- Tečaj za male iznajmljivače (6).

Edukacijski treninzi iz ovog područja ujedno su vremenski najdulji, u usporedbi s edukacijama iz drugih područja djelovanja. Primjerice, tečaj iz ugostiteljstva i turizma, tečaj za turističke vodiče i za voditelje turističke agencije uobičajeno traju između 44 i 165 sati. Posljednja tri navedena treninga fokusirana su na specifičnija znanja i vještine te su stoga oblikovana kao kraći seminari, u trajanju od 4 do 24 sata.

Nastavni materijali za edukacijske treninge iz područja turističkog menadžmenta odnose se na uobičajene nastavne materijale poput kurikuluma, Power Point prezentacija, popisa izvora i literature, no prisutni su i nešto napredniji materijali, poput praktične terenske nastave, priručnika i konzultacija jedan na jedan.

Edukacijski treninzi iz kulturnog menadžmenta odnose se na:

- Radionicu interpretacije baštine (7),
- Kreativni menadžment kulturne baštine (8).

Ovi tečajevi su srednjeg trajanja, od 14 do 28 sati. Izuzev uobičajenih nastavnih materijala (kurikulum, Power Point prezentacije, popis izvora i literature), tečajevi iz kulturnog menadžmenta uključuju terensku nastavu, rad u grupi i uručke (engl. *handout*).

Edukacija iz područja komunikacije odnosi se na uspješnu komunikaciju za destinacijske menadžment organizacije i druge dionike u turizmu (9) u trajanju od 8 sati s uobičajenim nastavnim materijalima, uključujući praktičnu nastavu.

Edukacija iz digitalnog marketinga uključuje:

- Akademiju digitalnog marketinga (10),
- Turističku promociju i prodaju u digitalnom okruženju (11).

Edukacija iz digitalnog marketinga odnosi se na dva tipa edukacije: sveobuhvatne i ekstenzivne, u trajanju više od 100 sati, te kratke, uvodne, koje obično traju nekoliko sati. Prvi tip edukacije namijenjen je prikupljanju profesionalnog znanja te uključuje različite vrste nastavnih materijala, među kojima valja istaknuti upotrebu online platformi za učenje, webinare i različite vježbe.

b) Tečajevi za posebne oblike turizma

Druga skupina neformalnih edukacijskih treninga za odrasle uključuje nekoliko ključnih područja: kulturni turizam, ruralni turizam, ekoturizam, zdravstveni turizam, pustolovni turizam.

Edukacija iz kulturnog turizma odnosi se na:

- Tečaj kršćanske kulturne baštine Splita i okolice (12),
- Razvoj, marketing i provedba novih kulturno-turističkih proizvoda (13),
- Kulturni, kreativni i gradski turizam u funkciji razvoja destinacije (14).

Tečaj o kršćanskoj kulturnoj baštini oblikovan je kao izvor dodatnog znanja o navedenoj materiji, prvenstveno za licencirane turističke vodiče te druge zainteresirane iz turističkog sektora. S obzirom da je nastojanje organizatora proći temeljito kroz materiju, tečaj, koji se održava vikendima, traje 2 semestra, sveukupno 180 sati, što uključuje redovnu nastavu, terenski rad i terensku nastavu.

Edukacija iz ruralnog turizma uključuje:

- Tečajevi za menadžera agroturizma (15,16),
- Tečaj maslinarstva (17),
- Seminar iz ruralnog turizma (18).

Tečaj za menadžera agroturizma oblikovan je kako bi obuhvatio šire znanje iz područja ekonomije i menadžerskih vještina, zbog čega traje preko 200 sati. Tečaj maslinarstva i seminar iz ruralnog turizma su nešto kraći. Izuzev uobičajenih nastavnih materijala, tečajevi uključuju i terenski rad te terensku nastavu.

Edukacija iz zdravstvenog turizma odnosi se na tečaj za menadžera zdravstvenog turizma (19). Tečaj traje 194 sati, a oslanja se na širi spektar nastavnih materijala poput audio i video materijala (simulacije i animacije), on-line komunikacijsku platformu, konzultacije jedan na jedan, praktičnu nastavu i terenski rad.

Edukacija iz pustolovnog turizma odnosi se na tečaj posvećen stvaranju jedinstvenog turističkog iskustva za avanturističke turističke vodiče (20). Trajanje nije navedeno, a nastavni materijali uključuju kurikulum, Power Point prezentacije, popis izvora te uručke.

Edukacija iz ekoturizma uključuje dva tečaja:

- Tečaj za turističke vodiče i turističke pratitelje u zaštićenim područjima (21),
- Edukacija za organizatore turističkih aktivnosti u prirodi (22).

Tečaj za turističke vodiče u zaštićenim područjima traje 42 sata te osim uobičajenih nastavnih materijala, uključuje terenski rad i terensku nastavu u zaštićenim područjima. Edukacija za organizatore turističkih aktivnosti u prirodi traje 16 sati i uključuje terensku nastavu, grupni rad te uobičajene nastavne materijale.

Edukacija iz okolišnih problema zastupljena je u seminaru o problemima održivosti i zaštiti okoliša (23) koji traje 26 sati i uključuje uobičajene nastavne materijale.

1.2. Ciljne skupine

Većina navedene neformalne edukacije u Hrvatskoj kreirana je za potrebe odraslih, ponajviše onih s nižim stupnjem obrazovanja, poput završene srednje škole te onih s nekoliko godina radnog iskustva u turizmu ili kulturnom sektoru. Ove edukacije imaju za cilj proširiti postojeće znanje ili pružiti nadopunu za pojedine vještine koje su ključne za turistički i kulturni sektor, ponajviše komunikacijske i prezentacijske vještine, vještine vezane uz digitalni marketing ili specifična znanja u sklopu posebnih oblika turizma, poput ruralnog ili kulturnog turizma. Prisutne su također i edukacije koje su specijalizirane za posebne ciljne skupine odraslih. Primjerice tečajevi turističkog poduzetništva namijenjeni su prvenstveno za poduzetnike, obrtnike, vlasnike tvrtki, turističke menadžere i *startupove* u turističkom sektoru. Tečajevi poput seminara o novim turističkim trendovima i turističkom ponašanju, tečajevi o komunikaciji u turizmu, marketingu i implementaciji novih kulturno-turističkih proizvoda kreirani su općenito za pružatelje turističkih usluga, poput zaposlenika turističkih zajednica, turističkih agencija, razvojnih agencija, predstavnike vlasti, zaposlenike u kulturnom sektoru i kulturne menadžere. Tečajevi poput radionice o interpretaciji baštine, tečaja o kršćanskoj kulturnoj baštini ili edukacije o ulozi avanturističkog turističkog vodiča u stvaranju jedinstvenog turističkog iskustva namijenjeni su u prvom redu obrazovanju turističkih vodiča i turističkih pratitelja. Kao što je

spomenuto, neki od navedenih tečajeva nude specifično znanje za specifičnu publiku, poput poduzetnika u turističkom sektoru. Akademija digitalnog marketinga, turistička promocija i prodaja u digitalnom okruženju, seminar o ruralnom turizmu neki su od primjera edukacija namijenjenih poduzetnicima općenito, kao i za poduzetnike u sektoru turizma.

1.3. Ustanove za obrazovanje odraslih

Analiza neformalnog obrazovanja za odrasle u naznačenim područjima pokazala je da se većina edukacija održava u javnim ustanovama, što se ponajprije odnosi na jedinice lokalne samouprave te turističke zajednice na lokalnoj, regionalnoj i nacionalnoj razini. Druge javne ustanove koje nude obrazovanje u području prirodne i kulturne baštine su: Pučko otvoreno učilište Zadar, Institut za turizam, Hrvatska gospodarska komora, Katolički bogoslovni fakultet u Splitu te Javna ustanova za upravljanje zaštićenim dijelovima prirode i ekološkom mrežom Virovitičko-podravske županije. Analiza je također pokazala da javne ustanove često surađuju s nevladinim organizacijama prilikom oblikovanja i provedbe neformalnih edukacija. Primijećeno je također da nevladine organizacije često uspostavljaju partnerstva s privatnim institucijama, dok istovremeno nude manji broj edukacija u vlastitoj organizaciji. Nevladine organizacije uključene u neformalnu edukaciju odraslih u Hrvatskoj su: Interpretirajmo Hrvatsku – Hrvatska udruga za interpretaciju baštine, Udruga hrvatskih putničkih agencija, Projekt Istra Inspirit, Udruga nezavisnih putničkih agenata Hrvatske, Hrvatska gorska služba spašavanja, Zelena akcija. Javne ustanove nude različite vrste edukacija: od turističkog i kulturnog menadžmenta, do tečajeva iz posebnih vrsta turizma, poput kulturnog, ruralnog, pustolovnog turizma te ekoturizma.

Na drugom mjestu po broju ponuđenih edukacija za odrasle u navedenim područjima interesa su svakako privatne ustanove, koje u nekim slučajevima surađuju s javnim ustanovama. Vrste privatnih ustanova zastupljenih u obrazovanju odraslih su: ustanove visokog obrazovanja, ustanove specijalizirane za obrazovanje odraslih, ustanove za cjeloživotno obrazovanje, tvrtke za konzalting i menadžment u kulturi i turizmu, agencija za digitalni marketing. Većina njih nude edukacije koje traju duže, imaju detaljni kurikulum, upisuju se u radne knjižice te imaju svoju cijenu. Takvi primjeri edukacija uključuju tečaj za turističkog vodiča, tečaj za voditelja turističke agencije, tečaj digitalnog marketinga, tečaj za menadžera seoskog turizma, tečaj za menadžera u zdravstvenom turizmu i slično.

1.4. Prostorni razmještaj edukacija za odrasle

Nakon analize popisa dostupnih neformalnih edukacija u Hrvatskoj, zaključilo smo da je približno podjednak broj edukacija smješten u priobalnoj i kontinentalnoj Hrvatskoj. Ipak, potrebno je naglasiti da dva makroregionalna centra, Zagreb i Split prednjače u broju dostupnih edukacija za odrasle povezanih s kulturnom i prirodnom baštinom. Osim toga, edukacije se odvijaju i u drugim gradovima. U kontinentalnoj Hrvatskoj riječ je o: Samoboru, Petrinji, Virovitici, Bjelovaru i Ogulinu, dok su u priobalnoj Hrvatskoj edukacije zastupljene još u Zadru, Puli i Ninu. S obzirom da nema prevladavajućeg tipa edukacije u priobalnoj, kao ni u kontinentalnoj Hrvatskoj prema popisu edukacija koje smo uspjeli pronaći, nismo u mogućnosti donijeti zaključak o prevladavajućem tipu edukacije s obzirom na geografski aspekt te različitu razvojnu turističku perspektivu.

1.5. Kvalifikacije predavača

Većina predavača angažiranih u neformalnoj edukaciji na temu prirodne i kulturne baštine u Hrvatskoj su prvenstveno sveučilišni profesori ili predavači s visokih učilišta s područja turizma, uz iznimku predavača čije se područje ekspertize veže uz povijest umjetnosti, muzeologiju i zaštitu kulturnog naslijeđa.

Osim stručnjaka iz turizma koji dolaze sa sveučilišta te sa privatnih fakulteta, prisutni su još i stručnjaci iz privatnog sektora, poput stručnjaka za komunikaciju u turizmu, stručnjaka za privatni smještaj te stručnjaka iz putničkih agencija. Stručnjaci iz kulturnog sektora također su uključeni s temama na lokalnoj, regionalnoj i nacionalnoj razini. Jednako tako, uključeni su i istraživači sa znanstvenih instituta, poput Instituta za turizam i Instituta za povijest umjetnosti. Stručnjaci sa posebnim znanjima ili skupom vještina također su prisutni u neformalnoj edukaciji za odrasle u Hrvatskoj: certificirani interpretator baštine, stručnjak za digitalni marketing, stručnjak za online oglašavanje i prodaju u turizmu, stručnjaci iz područja zdravstvene njege, profesor geografije, psiholog, stručnjaci za zaštitu prirodne baštine, ornitolog, stručnjaci s područja eko-aktivizma, obnovljivih izvora energije, klimatskih promjena, odrasta, permakulture te drugi.

2. Mapiranje primjera dobre prakse informalnog učenja

Nakon analize dostupnih inicijativa atraktivnog životnog okruženja, otkrili smo nekoliko osnovnih skupina edukacija prema ključnom konceptu i tematskom području. To su; kulinarske radionice, radionice vinske i pivske kulture, radionice narodnih tradicija i običaja, sajmovi i festivali, biciklističke i pješačke staze i putevi, religijske proslave, briga za divlje životinje³. Sve u svemu, zaključeno je kako se informalna edukacija u Hrvatskoj u prvom redu bavi tradicionalnim umjetnostima i vještinama, kao i učenjem o lokalnoj kulturi i povijesti. Slijede primjeri dobre prakse za svaku navedenu skupinu informalnog učenja u svrhu postizanja atraktivnog životnog okruženja.

2.1. Kulinarske radionice: Tečaj mediteranske kuhinje

Cilj ovog tečaja kuhanja jest približiti mediteransku kuhinju koja je na UNESCO-ovom popisu nematerijalne kulturne baštine svim domaćim i stranim turistima koji su zainteresirani proširiti svoje znanje o lokalnoj kuhinji i životnom stilu. Tečaj je fokusiran na doživljaj svakodnevnog života kroz kupovinu namirnicu na lokalnoj tržnici, lokalne namirnice te njihovu pripremu i konzumaciju u autentičnom okruženju.

Tečajevi se održavaju tijekom cijele godine pod nadzorom profesionalnih kuhara, a organizira ih lokalni Ekomuzej Batana, posvećen ponajviše očuvanju lokalne ribarske baštine.

Ovaj tečaj omogućuje odraslim polaznicima prikupljanje znanja o lokalnim kulinarskim tradicijama, kao i vještinama korištenja kreativnosti u svrhu predstavljanja kulinarske baštine.

2.2. Kultura vina i piva: Istria wine & walk event

Vinarstvo ima dugačku tradiciju u svim dijelovima Hrvatske, što se odražava i u velikom broju događanja i radionica posvećenih kulturi vina. Ovaj specifični događaj organiziraju lokalni vinari u istarskoj regiji, poznatoj po kvalitetnom vinarstvu. Događaj je oblikovan kao vođena šetnja kroz lokalne vinograde u maloj istarskoj općini, zajedno s vinarima i vinarskim entuzijastima. Ideja iza ovog događaja jest približiti proces izrade vina i vinske tradicije u Istri široj publici omogućujući im susret uživo s vinarima, šetnjom kroz njihova imanja, posjećivanjem njihovih vinskih podruma i kušanjem vina, prilikom čega dobivaju informacije o tradicionalnim vinskim sortama kao i uvjetima koje je potrebno zadovoljiti kako bi se proizvelo vrhunsko vino.

2.3. Folklorne tradicije: Izrada kruha i ples u starom Buzetu

Događaj organizira turistički projekt Istra Inspirit sa željom da se lokalnu kulturnu baštinu učini atraktivnom turistima, kao i lokalnom stanovništvu. Odvija se u povijesnom centru malog istarskog gradića Buzeta, a organizira se nekoliko puta godišnje, najviše tijekom visoke turističke sezone i po dogovoru.

“Stari Buzet” je događaj koji je podjednako interesantan lokalnom stanovništvu i turistima, pogotovo stoga što su i sami lokalci uključeni u njegovu organizaciju, ponajviše kroz različite demonstracije starih lokalnih kulinarskih tradicija, starih vještina i dijelova svakodnevnog života, poput igara, glazbe i plesa. Događaj uključuje animirani i interaktivni obilazak starog povijesnog centra Buzeta, prezentaciju starih vještina, kušanje lokalnih proizvoda, sudjelovanje u pripremi i pečenju kruha, uključenost u tradicionalne igre i plesove te tradicionalnu večeru u autentičnom okruženju.

Ovaj događaj omogućava publici stjecanje specifičnih znanja o lokalnoj etnografskoj baštini, kao i stjecanje vještina pretvaranja kulturnih resursa u kulturno-turistički proizvod, čineći ih tako atraktivnima i dostupnima široj publici.

---

³ Usporediti s Tablicom 2. (Aneks 2) i Tablicom 3. (Aneks 3)

2.4. Sajmovi i festivali: Festival divljeg bilja

Festival divljeg bilja je događaj namijenjen prvenstveno onima koje zanima upotreba divljeg bilja za različite namjene, kao i onima koji žele pronaći mir i relaksaciju od svakodnevnog užurbanog života u prirodnom okruženju, s ponudom različitih wellness aktivnosti.

Kako bi se očuvala duga tradicija, organizatori događanja žele naglasiti važnost prepoznavanja, branja i upotrebe divljeg bilja u svakodnevnom životu. Prisutni mogu naučiti kako koristiti divlje bilje u prehrani, kozmetici, aromaterapiji i drugim zdravstvenim namjenama. Stručnjaci tijekom prigodnih radionica otkrivaju tajne izrade prirodne kozmetike, čajeva, tinktura, ulja i mirisa. Sve u svemu, prisutna publika ima priliku saznati nešto novo o lokalnom divljem bilju, kao i o njihovoj upotrebi u različitim područjima života.

2.5. Biciklističke i pješačke staze i putevi: Škraping – internacionalna trekking utrka

Škraping – internacionalna trekking utrka organizira se posljednjih nekoliko godina u ožujku na otoku Pašmanu. Škraping je utrka na oštrom otočkom kamenu i pripada vrsti ekstremnih sportova te privlači i takvu publiku. Tijekom utrke natjecatelji obilaze atraktivne prirodne i kulturne lokacije i tako se upoznaju s lokalnom tradicijom i kulturom. Osim toga, istodobno se održava Sajam hrvatskih otočkih proizvoda što dodatno stimulira razvoj lokalnih proizvoda te potpomaže očuvanje autohtonih biljnih i životinjskih vrsta. Osim što pruža mogućnost za aktivnost u prirodi, program i pripadajuća događanja omogućuju sudionicima da uče o otočkoj povijesti i tradicijama te da osobno dožive inovativni način korištenja prirodne i kulturne baštine u turizmu.

2.6. Religijske proslave: Procesija “Za križen“

Procesija “Za križen” je kršćanska proslava stara više od 500 godina koja se održava svake godine u noći prije Velikog petka. Odvija se na cestama između šest sela na otoku Hvaru. Od 2009. godine uvrštena je na UNESCO-ov popis zaštićene nematerijalne kulturne baštine.

Riječ je o jedinstvenoj religijskoj ceremoniji te izrazu religijskog i kulturnog identiteta središnjeg dijela otoka Hvara. Procesija započinje simultano u župnim crkvama u šest sela večer prije Velikog petka. Fokalna točka procesije je osoba koja nosi teški drveni križ. Procesija završava na istom mjestu na kojem je započela, sljedeći dan u zoru, nakon što se prođe kroz svih šest sela (oko 25km). Prisutni sudjeluju u molitvi i pjevanju tradicionalnih pjesama te se upoznaju sa specifičnim uskršnim običajima svake župe.

2.7. Skrb za divlje životinje: Kuterevo – utočište medvjeda

Utočište medvjeda u Kuterevu, nedaleko Velebita mjesto je gdje volonteri iz cijeloga svijeta vode brigu o mladunčadi smeđeg medvjeda koji ne mogu preživjeti u svom prirodnom staništu.

Volonteri iz cijelog svijeta, koji ostaju u utočištu koliko god mogu, pomažu mladim medvjedima priviknuti se na novo okruženje. Na ovaj način, volonteri razvijaju snažni osjećaj odgovornosti za divlje životinje i zaštitu prirode općenito. Među ostalim vještinama, valja istaknuti timski rad te prikupljanje neophodnog znanja o zaštiti divljih životinja, zaštiti prirode te održivoj upotrebi prirodnih resursa.

3. Pregled obrazovnih resursa za neformalnu i informalnu edukaciju za odrasle na temu kulturne i prirodne baštine

3.1. Pregled kurikula

Ključna područja pronađena u kurikulumima neformalne edukacije može se podijeliti u dvije osnovne skupine: znanja o ekonomiji u turizmu s povezanim menadžerskim vještinama te znanja vezana za posebne turističke proizvode.

Prema pregledu dostupne neformalne edukacije u Hrvatskoj, tečajevi o ekonomiji u turizmu s povezanim menadžerskim vještinama uključuju sljedeće teme:

- Osnove turističke industrije,
- Osnove menadžmenta (npr. Poslovni plan),
- Kulturni menadžment (načela interpretacije, rad s lokalnom zajednicom, menadžment kulturne baštine, definiranje proizvoda i storytelling),
- Osnove turističkog marketinga (npr. Marketing plan),
- Osnove turističke legislative (npr. zakoni, licence, dozvole),
- Poslovna komunikacija (npr. govorna i pismena kultura),
- Vještine vezane za ljudske resurse,
- Sigurnost na radnom mjestu,
- Razumijevanje novih trendova na turističkom tržištu; ponašanje i motivacija turista,
- Digitalni marketing: strategija digitalnog marketinga, copywriting, web dizajn, email marketing,
- Strani jezici.

Posebni turistički proizvodi koji se obrađuju u sklopu neformalne edukacije u Hrvatskoj mogu se podijeliti na ove dvije osnovne grupe (s navedenim primjerima tema)⁴:

- Posebni turistički proizvodi (kulturni turizam, ruralni turizam, zdravstveni turizam, pustolovni turizam, ekoturizam): inovacije u kulturnom turizmu; metode razvoja kulturnog turizma; valorizacija resursa ruralnog turizma; wellness i zdravstveni aspekti zdravstvenog turizma; trenutno stanje i potencijali pustolovnog turizma u Hrvatskoj; flora i fauna u zaštićenim područjima; interpretacija biodiverziteta u zaštićenim područjima.
- Okoliš: održiva energija i obnovljivi izvori energije; održivi promet; zakoni za zaštitu okoliša; odrast; permakultura.

3.2. Agencija za odgoj i obrazovanje

Agencija za odgoj i obrazovanje je ustanova koja se bavi priznavanjem kvalifikacija potrebnih za završetak primarne edukacije, gimnazija te umjetničkih programa (za zaposlenje ili nastavak školovanja). Neke od temeljnih zadaća Agencije za odgoj i obrazovanje odnose se na unapređivanje i razvoj odgoja i obrazovanja na području predškolskog, osnovnoškolskog i srednjoškolskog odgoja i obrazovanja i obrazovanja odraslih te sudjelovanje u pripremi i provedbi nacionalnog kurikulumu.

Sve informacije o Agenciji, njezinim strateškim ciljevima, temeljnim zadaćama i trenutnim aktivnostima dostupne su javnosti na web stranici na hrvatskom i engleskom jeziku.⁵

Ustanove odgovorne za priznavanje visokoškolskog obrazovanja u Hrvatskoj su:

- Sveučilišta, veleučilišta i učilišta u Hrvatskoj – u svrhu nastavka obrazovanja u Hrvatskoj,

⁴ Za potpunu listu kurikula neformalne edukacije pogledati Tablicu 1. (Aneks 1))

⁵ Web stranica: <https://www.azoo.hr/index.php?view=article&id=1999&naziv=education-and-teacher-training-agency>

- Agencija za znanost i visoko obrazovanje, Hrvatski ENIC/NARIC ured – u svrhu zapošljavanja u Hrvatskoj.

Od velike važnosti za priznavanje prethodnog obrazovanja jest Hrvatski kvalifikacijski okvir (HKO). Riječ je o reformskom instrumentu kojim se uređuje cjelokupni sustav kvalifikacija na svim obrazovnim razinama u Republici Hrvatskoj kroz standarde kvalifikacija temeljene na ishodima učenja i usklađene s potrebama tržišta rada, pojedinca i društva u cjelini. Također omogućuje povezivanje hrvatskih kvalifikacijskih razina s razinama Europskog kvalifikacijskog okvira kao i kvalifikacijskog okvira za postizanje jedinstvenog europskog visokoobrazovnog prostora (European Higher Education Area - EHEA).

3.3. Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih

Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih bavi se priznavanjem kvalifikacija za završetak sekundarnih obrazovnih programa (u svrhu zapošljavanja ili nastavka školovanja). Neke od najvažnijih strateških ciljeva Agencije povezanih s obrazovanjem odraslih odnose se na kontinuirano usklađivanje obrazovanja s potrebama tržišta rada, razvoj kvalifikacija temeljenih na kompetencijama i ishodima učenja, izgradnje VET sustava koji omogućava cjeloživotno učenje i mobilnost. Agencija slijedi upute i procese Europske unije u području strukovnog obrazovanja i osposobljavanja (VET) i obrazovanja odraslih što uključuje: Lisabonsku strategiju, Obrazovanje i osposobljavanje 2020; Europski kvalifikacijski okvir i drugo.

Sve informacije o Agenciji za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih, njezinim strateškim ciljevima, temeljnim zadaćama i trenutnim aktivnostima dostupne su javnosti putem web stranice na hrvatskom i engleskom jeziku.⁶

---

⁶ Web stranica: <http://www.asoo.hr/default.aspx?id=93>

4. Analiza potreba neformalne i informalne edukacije za odrasle na temu predavljanja kulturne i prirodne baštine temeljeno na dubinskim intervjuima

Kao što je spomenuto u uvodnom dijelu, neformalna i informalna edukacija vrlo često popunjava praznine između postojećeg formalnog obrazovanja i potreba za osposobljavanjem koje postoje u turističkom sektoru. Turizam je jedna od ekonomskih aktivnosti koja se ubrzano mijenja posljednjih desetljeća, u skladu sa socio-ekonomskim, okolišnim i tehnološkim svjetskim trendovima, naročito onima koji su važni za potencijalne klijente (primjerice megatrendovi koje izdaje Euromonitor International). S obzirom da formalno obrazovanje, kako sekundarno, tako i visokoškolsko, nije u mogućnosti velikom brzinom slijediti trendove i prilagođavati nastavne programe, neformalno obrazovanje popunjava potrebe za novim znanjima, nudeći mnoštvo različitih edukativnih seminara, što je predstavljeno u prethodnim poglavljima izvještaja (Aneks 1 i 2).

Važno je napomenuti da je znanje o predavljanju i prijenosu kulturne i prirodne baštine u Hrvatskoj raspršeno na različite tečajeve koji se bave pojedinačnim aspektima baštine. Jedan od temeljnih razloga za takvu raspršenost jest prije svega činjenica da se kulturna baština uvijek promatra odvojeno od prirodne baštine.

4.1. Analiza mišljenja nastavnika o potrebama neformalnog i informalnog obrazovanja za odrasle

a) Upotreba kulturnih i prirodnih resursa za ekonomske aktivnosti

Znanje o kulturnoj i prirodnoj baštini temelj je za stvaranje inovativnih "proizvoda" koji se mogu promovirati i prodavati na turističkom tržištu, stoga su i predavači ocijenili upravo ovaj element edukacije kao najvažniji. Jedan ispitanik je napomenuo: "znanje o vlastitoj baštini trebalo bi biti dio opće kulture, osnova za ponos zajednice, ljepilo koje zajednicu drži na okupu". Također, jako su važne informacije o održivoj upotrebi prirodnih i kulturnih resursa, kao i obučavanje poduzetnika o politikama koje nisu štetne za okoliš, kako bi takva znanja prenijeli i na svoje klijente. Osim toga, odrasli polaznici, prema mišljenju ispitanih predavača, svakako bi trebali usvojiti znanja iz osnova turizma, što uključuje stvaranje turističkih proizvoda, ponudu i potražnju u turizmu, te poznavanje dionika uključenih u turističku industriju. Turistička potražnja se mijenja jako brzo, a sve veći broj destinacija se natječe na turističkom tržištu, stoga bi odrasli polaznici edukacija trebali biti upoznati s osnovama kreativnosti (potencijalni izvori ideja) i inovacija (kako procijeniti ideje koje mogu biti profitabilne i provedive). Odrasli polaznici trebali bi moći proširiti svoje znanje i razumijevanje kroz primjere dobre prakse i benchmarking. Također, trebali bi biti upoznati s kategorizacijom resursa (kulturni, prirodni, pokretni, nepokretni, itd.) te najznačajnijim primjerima u svojoj destinaciji, kao i njihovim potencijalima da postanu dio turističkog proizvoda, ovisno o stupnju svoje privlačnosti (lokalno/međunarodno).

b) Prodaja i marketing; odnos s klijentima; menadžerske vještine

Prodaja i marketing, te odnos s klijentima, kao i vještine upravljanja ocijenjene su kao najvažnije vještine potrebne za početak poslovanja, pri čemu duljina edukacija znatno ovisi o prethodnom znanju polaznika.

Uz klasična znanja koja se vežu uz ova područja, posebno se ističe i upravljanje društvenim mrežama te komunikacijske vještine, što je naročito važno za starije polaznike, koji se možda nisu navikli koristiti ovim komunikacijskim medijima. Kako je jedan ispitanik istaknuo, važno je iskomunicirati uvjerljivu i motivirajuću priču o svom proizvodu/usluzi, definirati svoj tržišni segment te razviti one proizvode koji će zadovoljiti potrebu na tržištu. Ispitanici su istaknuli da su se u Hrvatskoj često susreli s primjerima poduzetnika koji su razvili dobar proizvod, ali nisu imali dovoljno znanja da ga kvalitetno promoviraju i prodaju.

Odnos s klijentima u Hrvatskoj je vrlo često uključen u područje marketinga, a kao najvažnije se ističe razumijevanje motivacije i očekivanja kupaca.

Za specifična zanimanja u turizmu, poput vodiča i animatora, ispitanici su među najvažnijim istaknuli znanje o interpretaciji, to jest, pričanje zanimljivih priča koje angažiraju posjetitelja, umjesto pukog navođenja povijesnih činjenica.

Institut za turizam u Zagrebu periodično nudi tečajeve naziva "Od resursa do turističke atrakcije" kojim se pokriva osnovno znanje o tome kako stvoriti turistički proizvod od postojeće prirodne/kulturne baštine. Tečaj je uglavnom namijenjen zaposlenicima turističkih zajednica, od kojih mnogi nemaju potrebne vještine na području marketinga i menadžmenta (turističko usmjerenje nije uvjet za zapošljavanje u turističkim zajednicama).

Ispitanici su istaknuli i posebna znanja poput sanitarnih i higijenskih predispozicija, naročito ako se radi o polaznicima zaposlenima u ugostiteljstvu ili onima koji žele pokrenuti posao u ugostiteljstvu.

4.2. Analiza mišljenja odraslih polaznika o neformalnom i informalnom obrazovanju

Znanja koja su polaznici ovakvih edukacija istaknuli kao osobito korisna odnose se na vještine privlačenja posjetitelja, stvaranje turističkih paketa na osnovu prirodnih i povijesnih resursa, potom financijske vještine, ponajviše određivanje adekvatne cijene proizvoda te razvoj poslovnog plana. Osim toga, važnim su naveli i uspješnu provedbu marketing plana, korištenje društvenih mreža te razvoj kvalitetnih promotivnih letaka. Polaznici su naveli nedostatak vještina s područja turističkog vođenja i animacije.

5. Zaključci benchmarkinga postojećih osposobljavanja (neformalnog i informalnog) za predstavljanje i promociju kulturne i prirodne baštine

Mapiranje neformalnog i informalnog obrazovanja za odrasle u Hrvatskoj pokazalo je veliku raznolikost u tematskim područjima i trajanju tečajeva.

Neformalno obrazovanje, koje smo podijelili u dvije skupine – ekonomija u turizmu s povezanim menadžerskim vještinama i tečajevi na temu posebnih turističkih proizvoda, funkcionira kao dodatak i nadopuna formalnom obrazovanju, koje obično nije u mogućnosti pratiti brze promjene u turističkoj potražnji. To je naročito slučaj s posebnim turističkim proizvodima (npr. kulturni turizam, ruralni turizam, pustolovni turizam). Stoga, znanja i vještine prikupljene tijekom neformalnog obrazovanja pokazuju se od velike važnosti za zaposlenike u turističkom i kulturnom sektoru.

Informalna edukacija u Hrvatskoj, kako je već prikazano, više se bavi vještinama povezanim s tradicionalnim vještinama i obrtima (npr. kulinarske radionice, kultura vina i piva) te znanjem o lokalnoj povijesti i kulturi (npr. folklorne tradicije, religijske proslave). Za razliku od neformalne edukacije, ove inicijative su kraće te su otvorene za sve zainteresirane, bez ikakvog prethodnog znanja ili potrebnih vještina. Popis najvažnijih kompetencija za neformalnu i informalnu edukaciju u Hrvatskoj nalazi se u Tablici 1.

Analiza je također pokazala da se većina prikazanih informalnih inicijativa nalazi u istarskoj regiji, koja je ujedno i najrazvijenija turistička regija u Hrvatskoj, dok istovremeno svjedočimo nedostatku ponude ove vrste edukacije u manje razvijenim turističkim regijama, poput Slavonije, Like i Gorskog kotare, gdje bi ostvarile veliki značaj na sveukupni regionalni razvoj.

Tab. 1. Najvažnije kompetencije neformalnog i informalnog obrazovanja u Hrvatskoj

Kompetencije	Učestalost
Menadžerske kompetencije u turizmu	9
Etnografske i povijesne kompetencije	7
Marketinške kompetencije	6
Menadžerske kompetencije u kulturi	5
Kompetencije turističkog vođenja	5
Kulinarske kompetencije	5
Kompetencije zaštite prirode	5
Komunikacijske kompetencije	4
Enološke kompetencije	4
Obrtničke kompetencije	4
Organizacijske kompetencije	3
Animatorske kompetencije	2

Jedna od naših preporuka odnosi se ponajprije na bolju prostornu disperziju neformalnog i informalnog obrazovanja u cijeloj Hrvatskoj, naročito u manje razvijenim područjima. Osim toga, svakako se preporuča stavljanje fokusa na kulturnu i prirodnu baštinu svake pojedine regije u kurikulumima neformalne edukacije, kao i na vještine interpretacije baštine te prodaje posebnih turističkih proizvoda. To potvrđuje sve veću potvrdu za boljom suradnjom između sektora kulture i turizma, što je već prepoznato u strateškim dokumentima za turistički razvoj Hrvatske.

6. Preporuke za razradu novih kurikula za neformalno obrazovanje odraslih na temu predavljanja kulturne i prirodne baštine

Uzimajući u obzir mapiranje obrazovnih inicijativa te provedenog istraživanja, može se zaključiti da se kompetencije koje nedostaju u Hrvatskoj prije svega odnose na kompetencije interpretacije prirodne i kulturne baštine te marketinške vještine vezane za stvaranje, promociju i prodaju turističkih proizvoda.

Stoga smo oblikovali 4 modula / kurikuluma (Tablica 4/ Aneks 4) koja se odnose na sljedeće:

- Vrednovanje lokalne baštine
- Pričanje priča o lokalnoj baštini i tradiciji
- Osnovne poslovne vještine
- Poslovni marketing

Prva dva modula temelje se na baštini i strukturirana su u 35 nastavnih sati. Modul *Vrednovanje lokalne baštine* fokusiran je na identifikaciju i mapiranje kulturne i prirodne baštine te tradicija na lokalnoj razini uz procjenu privlačnosti za potencijalne posjetitelje. Prvi je to korak k razvoju baštinskih resursa u turističku atrakciju. Mapiranje obrazovnih inicijativa u Hrvatskoj pokazalo je da postoji velika potreba za kvalitetnom interpretacijom i održivom turističkom animacijom kad je u pitanju kulturna i prirodna baština. Stoga je drugi modul *Pričanje priča o lokalnoj baštini i tradiciji* fokusiran na prikupljanje znanja o tehnikama storytellinga i načelima interpretacije kako bi se lokalna baština predstavila na kreativan i inovativan način.

Posljednja dva modula posvećena su poslovanju i također su strukturirana u 35 nastavnih sati. Modul *Osnovne poslovne vještine* bavi se ključnim elementima svakog uspješnog poslovanja, poput definiranja vizije i misije, pisanja poslovnog plana, upravljanja financijama, projektnog menadžmenta i drugog. Modul *Poslovni marketing* posvećen je glavnim marketinškim tehnikama i elementima turističkog proizvoda. Ova dva modula pružaju odraslim polaznicima zaokruženi set poslovnih vještina te zajedno s prva dva modula posvećena baštini, nude dobru početnu točku za uspostavu novog poslovnog poduhvata povezanog s prirodnom ili kulturnom baštinom.

Obrazovne metode koje se preporučaju uključuju lekcije s primjerima dobre prakse te diskusije sa uspješnim poduzetnicima što bi pomoglo stimulirati pozitivnu atmosferu znanja i dijeljenja ideja među polaznicima.

Nastavni materijali uključivali bi kurikulum, popis izvora i literature, Power Point prezentacije, uručke, video materijale, konzultacije jedan na jedan te rad u skupinama.

7. Aneksi

Table 1. Non-formal education for transmission of cultural (tangible and intangible) and natural heritage as source for the local, regional and national development.

Nr.	Content (theme, sub-themes) of the training	Duration of training (h)	Teaching-learning materials (TLM) used (guidebooks, handouts, PPP, CD, on-line TLM, etc.	Target audience/-ces	Training provider/-rs and links	Description of trainers (their professional profile, experience in adult education (years) ⁷	Locality of training (capital city, in regions, locally)
Tourism management							
1.	Education for associates in Hospitality and Tourism • Basics of tourism industry • Management basics for tourist entities • Basics of tourism marketing • Management basics • Basic of business communication • Accounting basics	165	Curriculum, PPP, list of sources	For all interested	City of Samobor https://www.samobor.hr/obrazovanje/suradnikica-u-turizmu-i-ugostiteljstvu-c207		Samobor
2.	Tourist guide course • Political system of the Republic of Croatia	89	Curriculum, PPP, list of sources,	For all interested		University professors, college	Zagreb

⁷ Suggestions for the description of trainers' professional profile. Possible attributes: teacher, university teacher, master in professional school, adult educator/trainer, civic servant, professional in the relevant area (manager, human resources manager, nature protection inspector, tourism guide, veterinarian, marketing specialist etc. Experience in adult education (years) – how many years (approximately) trainer has teaching experience of adults (18+).

	• Economic system of the Republic of Croatia • Tourism industry basics and the introduction to tourism business • Basics of tourism legislation • Croatian history • Tourism geography of Croatia • Cultural and historical monuments and other sights of Croatia • Speech and writing culture • Foreign language • Operational and technical assignments for tour guides		handbooks, factsheets, practical tours		VERN' University of Applied Sciences https://www.vern.hr/cjelozivotn-o-obrazovanje/turisticki-vodic/	professors, researchers	
3.	Head of tourist office course • Political system of the Republic of Croatia • Economic system of the Republic of Croatia • Tourism industry basics and the introduction to tourism business • Tourism legislation basics • Travel agencies	44	Curriculum, handouts, PPP, list of sources, handbooks, practical classes	For all interested	Higher education institution University College "Aspira" https://www.aspira.hr/cjelozivotno-obrazovanje/voditelj-turisticke-poslovnice/	Experts from Ministry of Tourism, University College "Aspira", Directorate for the Protection of Cultural Heritage	Split Zagreb
	Tourism entrepreneurship course • Micro, small and medium entrepreneurship in tourism industry • Business management and communication in tourism	24	Curriculum, handouts, PPP, list of sources, one-on-one consultations,	For entrepreneurs, craftsmen, company owners, tourism managers, future		Managing Director of adult education Institution "Adriatic Educatio",	Split

4.	• Elements of business plan and market positioning • Preparing EU projects based on local and regional cultural heritage		handbook, workbook	startups in tourism sector	Split and Dalmatia County Tourist Board; Adult education institution "Adriatic Educato" https://podstrana-portal.com/podstrana/tz-podstrana/tz-splitsko-dalmatinske-u-suradnji-s-ustanovom-za-obrazovanje-odraslih-adriatic-educato-i-ove-godine-sufinancira-odrzavanje-dvije-edukacije	certified trainers in the field of education, local development and EU funds	
5.	Tourism of the new era (seminar) New trends and tourist behaviour • New trends and new tourist expectations • Typology of travel • Tourist motivation • Market segmentation towards tourism of special interests	6	Curriculum, handouts, PPP, list of sources	Tourist service providers and employees in culture sector	Petrinja Tourist Board http://petrinjaturizam.hr/ea/wp-content/uploads/2015/04/SEMINAR-U-PETRINJI.pdf	University professor	Petrinja

	Communicational and presentational skills in tourism - Communicating with Difficult People Client / Guest Satisfaction: - Efficient communication with guests / clients - Nonverbal communication						
6.	Small private renters course - Presentation and clarification of current trends and developments in the tourist market - Quality standards in private accommodation - Understanding contemporary tourist demand - Marketing of family accommodation - How to prepare an apartment / house for family accommodation - Business preparation (pricing, discounts, descriptions, ...) - Communication with guests before booking (inquiries) - Collaboration with travel agencies - Self-advertisement of family accommodation (sales channels - portals, web, social networks) - Guest arrival - Double booking or overbooking - Comments or reviews - The role of small renters in destination management	4	Curriculum, handouts, PPP, list of sources	For private renters, travel agencies, tourist guides, development agencies, tourist boards employees, local government representatives and others related to tourism field	Petrinja Tourist Board, City of Petrinja http://petrinjaturizam.hr/2629/	Travel agency owner, expert on private accommodation	Petrinja
Cultural management							
7.	Heritage interpretation workshop Searching for meaning: the art of heritage interpretation - Introduction to heritage interpretation - Historical development of heritage interpretation - Principles of interpretation - Education for heritage interpreters	28	Curriculum, handouts, PPP, list of sources, fieldwork, work in groups	For tourist guides and escorts, museums, curators, nature guards, managers	Muze d.o.o., counselling and management in culture and tourism; Croatian Association for	University professor – museology; heritage interpretation experts; certified	Ogulin

	• European dimension of heritage interpretation: Interpret Europe Association Cultural tourism • Definition of cultural tourism • Positioning of cultural tourism in Croatia • Strategic documents for cultural tourism • Cultural, sociological and economic importance of cultural tourism • The value of cultural heritage as a resource • The role of heritage interpretation in the development of cultural tourism • Preservation and protection of cultural values through the system of cultural tourism Interpretative Heritage Planning • Strategic planning of heritage interpretation • Interpretation infrastructure and planning • Working with the local community Interpreting speech and interpretation of heritage using objects: • Where the heritage begins and where does it end • Basic elements of the interpretation in object presentation • From the fact to the message: values and meaning • Basic parts of the interpretation speech • Working with a personal item (my story)			tourist boards, tourist agency staff, interpreters' staff and anyone who wants to develop excellence and efficiency in the interpretation of Croatian natural and cultural heritage	Heritage Interpretation; Visitor Center "Ivana's house of fairytales" http://interpretirajmo-hrvatsku.hr/wp-content/uploads/sites/601/2017/03/Edukativna-radionica-o-interpretaciji-bastine_Ogulin.pdf	heritage interpreter	
8.	Creative management of cultural heritage (workshop) • Management of cultural heritage • Management plan • Defining products and storytelling • Economic valuation of cultural heritage • Marketing strategies • Cultural heritage revitalization projects	14	Curriculum, PPP, list of sources, handouts.	Representatives of public administration, managers of cultural and historical heritage, representatives	City department of culture https://www.rijeeka.hr/kreativnog-upravljanja-kulturnom-bastinom/	University professor	Rijeka

				of creative and cultural industries, entrepreneurs and individuals related to the cultural sector			
	Communication						
9.	Successful communication for DMOs and other stakeholders in tourism sector (workshop) - Improving new theoretical and practical knowledge necessary for successful communication between stakeholders in tourism sector - Presentation of different communication styles for better understanding among different levels of stakeholders - Building successful communication environment – examples of best practice - Development and implementation of unique PR opportunities	8	Curriculum, handouts, PPP, list of sources, practical classes	Travel agencies, product managers, tourist boards, local government representatives and other interested parties from public and private tourist sector	Croatian National Tourist Board, Association of Croatian Travel Agencies https://www.htz.hr/hr-HR/poslovna-dogadanja/educacije/educacija-2017/uspjesna-komunikacija-za-dmo-i-ostale-dionike-turistickog-sektora	Tourism expert	Split Zagreb
	Digital marketing						
10.	Digital marketing academy - Creating digital marketing strategy - Copywriting - Website Design - Creating Google AdWords campaign - Creating social media campaigns - Email Marketing - Use of Google Analytics - SEO creation	100	Curriculum, list of sources, handout, webinars, one-on-one consultations, online learning platform, exercises	Small company owners or employees, startups and other interested parties	“Svinaweb” Digital marketing academy https://svinaweb.com/educacija/akademija-digitalnog-marketinga/	Digital marketing experts	Zagreb

11.	Tourism promotion and sales in digital environment (workshop) • Opportunities for advertising and promotion on the Internet for tourism service providers • The advantages and disadvantages of social media • How to attract more guests through the Internet • How to design and conduct an online campaign and analyse its effects • Example of good practice	4	Curriculum, PPP, list of sources	For representatives of small family hotels, private renters, students and all other interested tourist service providers	“Istra Inspirit” tourism project http://istrainspirit.hr/	An expert in online advertising and sales in tourism	Pula
Cultural tourism							
12.	Christian cultural heritage of Split and its surroundings (course) • Understanding biblical and theological basis of christian art and culture • Church history of central Dalmatia • Christian monuments of Salona and Split • Liturgics and iconography • Famous artists and masters of sacred heritage of central Dalmatia • Modern and contemporary religious art and architecture	2 semesters (week end classes)	Curriculum, handouts, PPP, list of sources, handbook, fieldwork	For tourist guides, cultural workers, pastoral workers, catechists, individuals involved in religious tourism and all other interested parties	Catholic Faculty of Theology in Split https://smn.hr/3555-splitski-kbf-organizira-usavrsavanje-krscanska-kulturna-bastina-splita-i-okolice	Professors of Catholic Faculty of Theology; professors of the Department of Art History of the Faculty of Philosophy in Zagreb; researchers of Institute of Art History in Zagreb	Split
13.	Development, marketing and implementation of new cultural tourism products (workshop) Innovations in cultural tourism- How do we make it relevant and acceptable? • Methodology presentation for development of cultural tourism • Making cultural heritage accessible Innovations in cultural tourism - how to improve commercial potentials?	16	Curriculum, list of sources, handout.	Travel agencies, product managers, tourist boards, local government representatives and other interested parties from public and private tourist sector	Croatian National Tourist Board and Association of Croatian Travel Agencies https://www.htz.hr/hr-HR/	Tourism expert	Split Zagreb

	Recognising commercial opportunities of sensible cultural heritage and making the most of it						
14.	Cultural, creative and urban tourism in the function of destination development (seminar) - Creating new tourism products for urban destinations - Niche tourism in service of DMC - Trends, potentials and practical recommendations - Examples of good practice in development of creative tourism for DMC	8	Curriculum, list of sources, handout.	All interested	Union of Croatian Independent Travel Agents and Nin Tourist Board https://ezadar.rtl.hr/	Director of Ethnographic Museum, Director of local tourist board, tourist agency representative	Nin
Rural tourism							
15.	Agrotourism manager course - Business communication and presentation - Laws, certificates, permissions - Business administration - Sales - Marketing basics - Hospitality - Food and service - Human resource - Ecology and sustainability - Business and marketing plan	240	Curriculum, PPP, list of sources, handouts, practical classes	For all interested	City of Samobor https://www.samobor.hr/obrazovanje/voditeljica-seoskog-turizma-c206		Samobor
16.	Farm tourism manager course - Tourism industry basics - Rural tourism - Property organization - Food and Nutrition - Organization and Marketing - Psychology and Communication - Safety at work	214	Curriculum, PPP, list of sources, fieldwork	For all interested	A lifelong educational institution “Magistra” http://ustanovamagistra.hr/		Pula

17.	Olive growing course • Introduction of olive growing • Olive grove activities • Safety at work, fire protection and first aid	120	Curriculum, PPP, list of sources, fieldwork	For all interested	Public Open University Zadar https://www.pou.zd.hr/maslinarka/		Zadar
18.	Rural tourism seminar • Valorisation of rural tourism resources (cultural tangible and intangible heritage and natural heritage) • Quality improvement of rural tourism offer • The role of tourist routes, paths and roads in the development of rural tourism • Integration of eco-agriculture and rural tourism The role of marketing in rural tourism	12	Curriculum, handouts, PPP, list of sources	For tourism entrepreneurs	Institute for tourism and external associates as needed file:///D:/JAK%20C5%A0A%20KIVELA/Ponuda%20za%20seminar_Ruralni%20turizam_TZ%20Bilogora-Bjelovar.pdf	Tourism experts	Bjelovar
Health tourism							
19.	Manager of health tourism course • Entrepreneurship in Health Tourism • Organization of business in health tourism • Medical aspects of the health tourism • Wellness aspects in health tourism • Health care aspects in Health tourism • Tourist destination offer • Communication in Health Tourism • Marketing and sales in health tourism • Information Technology in Health Tourism • Legal regulations and standards in health tourism • English language in health tourism • Practical classes	194	Curriculum, PPP, list of sources, video and audio learning materials (simulations and animations), one-on-one consultations, online communication platform, practical classes, fieldwork	For all interested with one year of experience in health care or tourism field	Educational institution “College Ambito” https://uciliste-ambitio.hr/zdravstveni-turizam/	Experts in tourism and health care, marketing experts, geography teacher, psychologist	Zagreb
Adventure tourism							

20.	Education for adventure tourist guides: The role of adventure tourist guide in creating unique tourist experiences • The potential of adventure tourism • Trends on the global level • Current state and potentials of Croatian adventure tourism • Defining training needs, level of expertise and other personal acquirements for adventure tourist guides • Defining tourist expectations		Curriculum, PPP, list of sources, handouts	Travel agencies, product managers, tourist boards, local government representatives and other interested parties from public and private tourist sector	Croatian National Tourist Board and Association of Croatian Travel Agencies https://www.htz.hr/hr-HR/	University professor – adventure tourism expert	Split Zagreb
Ecotourism							
21.	Tourist guides / tour escorts in protected areas course • Quality interpretation of biodiversity and natural beauty of protected areas • Introduction to flora and fauna of local protected areas • Demonstration of quality tour guiding through protected area • Sightseeing the most important tourist attractions of local protected areas	42	Curriculum, handouts, PPP, list of sources, fieldwork	All interested tourist guides and tour escorts	Tourist Board of Virovitica – Podravina County, Public institution for the management of protected areas of nature and the ecological Network of Virovitica-Podravina County http://pp-papuk.hr/	Employees of local protected areas, representatives of Public institution for the management of protected areas of nature and the ecological Network of Virovitica-Podravina County, ornithologist	Virovitica
22.	Education for organizers of tourist activities in nature • Commercial aspects of tourist activities in adventure tourism • Meteorology	16	Curriculum, handouts, PPP, list of sources,	For organizers of tourist activities	Croatian Mountain Rescue Service and Croatian		Split

	• Orientation and cartography in theory and practice • Nature Hazards and Risk Management • First aid in nature • Safety at work		fieldwork, work in groups		chamber of economy http://lag-zagora.hr/index.php/2018/03/13/ciklus-edukacija-za-nositelje-i-organizatore-turistickih-sadrzaja-u-prirodi/		
Environment							
23.	Education on problems of sustainability and environment protection (seminar) • Introduction to eco-activism • Climate justice: towards a more just and sustainable society • Sustainable energy and renewable energy sources • Sustainable transport • Are the hydroelectric power plants a “green” source of energy? • Environmental law • Degrowth: conscious change for a more sustainable and just society • What is permaculture? • Water as a right and public good • Waste in Croatia- rubbish or zero waste? • Ecology, politics, ideology • Weekend workshop - developing campaigns and actions that address some of the contemporary environmental and sustainable issues	26	Curriculum, PPP, list of sources, handouts	For all interested	Non-governmental organization “Green action” https://zelena-akcija.hr/	Experts on topics of eco-activism, renewable energy sources, climate change, degrowth, permaculture and other	Zagreb

Table 2. Description of the best praxis as informal learning within different living environment initiatives in transmission of cultural (tangible and intangible) and natural heritage as source for the local, regional and national development.

Nr.	Title of living environment initiative, links	Description of living environment initiative	Description of informal learning within initiative, including knowledge, skills, attitudes acquired
Culinary workshops			
1.	Mediterranean cuisine cooking class http://www.batana.org/	In 2017; held throughout the year it lasts for one to three days and is supervised by professional chefs.	The aim of this cooking class is to bring closer the Mediterranean diet, which is listed as UNESCO intangible heritage to local tourists. The class is focused on experiencing everyday life through groceries shopping on local market, local ingredients and their preparation and consummation in authentic setting.
2.	Local traditional cheese “škripavac” production workshop http://www2.hck.	In 2019, in September, workshops under the expert's supervision.	During the workshop participants are able to learn more about the production of local cheese and to have a try at making the cheese and other byproducts.
3.	School of salting pilchard https://www.istra.hr/hr/kalendar/16899	In 2019, on April 27 th . The school of salting pilchard and competition in salting pilchard is organised by local fishing academy for locals interested in technique in detail and for tourists who want to know something in general about salting pilchard.	School of salting pilchard is a chance to learn how to properly preserve, process and prepare pilchards. There is also a possibility to taste and learn how to prepare traditional pilchard dishes. Competition in salting pilchard is an activity which follows the school. After three months the tin containers in which pilchards were stored, will be opened and the best salted pilchard will be announced.
4.	Stancija 1904 - Istrian cuisine cooking class	The cooking class takes place in beautiful old Istrian villa under the guidance of experienced chef. It is	The cooking class is based on typical Istrian cuisine – olive oil, homemade pasta, truffles, Istrian prosciutto. But except

	http://activa-istra.com/team-building-istra-programi-tecaj-kuhinja/	intended for other chefs, but also for amateurs, beginners and food enthusiasts.	learning how to prepare typical dishes, participants are able to learn more about cooking principles such as using only seasonal and locally grown ingredients and are able to better understand concepts of “green” and “blue” cuisine.
5.	Making of traditional savoury pie “soparnik” https://omnivia.hr/	Culinary workshop which takes place in authentic setting and is performed with assistance of professional chefs. It is held on demand throughout the year.	This culinary workshop enables participants to learn how to prepare local traditional dish “soparnik” under expert mentorship and in authentic setting. The idea is to become acquainted with local culinary heritage and to actively engage participants in making and tasting of “soparnik” which is included in the UNESCO list of intangible cultural heritage.
Wine & beer			
6.	Istria Wine and Walk event https://istria-wine-walk	In 2019, in May. Inspirational walks through vineyards of Istria region along with winemakers and wine enthusiasts.	Wine and Walk event includes 11 km of inspirational walk, meeting first-class Istrian winemakers, local producers and caterers and delighting on tasting stops. At the starting point of the tour, participants are given a tasting glass and a map of trail.
7.	“Dalmatia's lost varieties” wine workshop https://omnivia.hr	The workshop is held on demand throughout the year for all interested individuals or groups.	Wine workshop “Dalmatia's lost varieties” is based on presentation of Dalmatia as a wine region which includes learning and tasting Dalmatian wine varieties. The workshop is held by a sommelier which enables participants to learn more about wine practicalities, but also about wine selection according to one's own taste.
8.	The beer school http://www.kulturaprehrane.hr/radionice/?event_id=601&cat_id=0	In 2019, on April 8th, the school is organised by Center for nutrition culture. School is intended for beginners in beer culture.	School is designed to give the basics of beer production, beer styles, flavours and ingredients through simple and interactive communication with workshop leaders. Participants are able to taste several Croatian craft beers in cosy atmosphere alongside other beer lovers.
9.	Urbanovo – wine days https://www.wish.hr/svibanj-u-medimurjuza-sve-vinske-hedoniste-urbanovo-2018/	In 2018, from May 18th to May 20th, the event is placed in Međimurje region. This is an excellent wine event for everyone interested to share their knowledge about wine or are just wine lovers who want to enjoy wine tasting in authentic and natural setting.	This manifestation, dedicated to local wine, gathers winemakers, wine experts and wine lovers. The event offers unique possibility for public to meet winemakers, see their vineyards and wine cellars, taste their wines and ask them everything they want to know about their special methods of winemaking.

	Folk traditions		
10.	Following the paths of local tradition and vernacular architecture https://pp-biokovo.hr/	In 2017, from September 2th, for the 9 th time in organization of Nature park Biokovo, Tourist Board Vrgorac and local folk society.	The focal point of this event is recalling old local crafts, which are primary related to stone carving and old technique of lime production. Workshops are organised for those who want to actively engage in old crafts. In addition, local peasant meals are prepared together with visitors who are thus able to learn more about traditional cuisine.
11.	Souvenir as part of a tourist experience in a destination https://www.tz-kumrovec-	In 2019, from April 15 th , workshop is intended for tourist service providers, craftsmen, agritourism owners, tourist boards employees, local folk and cultural associations, local government representatives.	Main purpose of the workshop is to emphasize the importance of souvenirs for positive destination image building and to recognize souvenirs as important tools in creation of high-quality experiences. The idea is also to reconnect and strengthen the local community by recalling their common heritage.
12.	Making of dry stone walls workshop https://np-paklenica.hr/	The workshop is held throughout the year with different groups, mainly foreign volunteers, students and members of visiting non-profit organisations from other parts of Croatia.	Workshop includes lecture at the beginning to introduce participants to dry stone which is a building method by which structures are constructed from stones without any mortar to bind them together. After the lecture participants are given the opportunity to work along with local craftsmen on construction and restoration of actual dry stone wall in National park Paklenica. In this way they learn about traditional building technique and at the same time, they help to preserve it.
13.	“Old Buzet” – How did they make bread and what music did they dance to in old Buzet https://www.istrainspirit.hr/event/buzet/	Event is organised by Istra Inspirit tourist project. It is taking place in historical centre of small Istrian town Buzet couple of times during the high tourist season and on demand.	“Old Buzet” is an event equally interesting for locals as for tourist, since locals are able to contribute by demonstrating old local cooking traditions, old crafts and elements of everyday life, such as games, music and dance. The event includes animated and interactive tour of the the old historical centre of Buzet; presentation of old crafts; tasting of local products; participation in homemade bread making and baking; engaging in traditional dances and games and having a traditional dinner in authentic setting.

14.	“Spacio Matika” – What fishermen and peasants of Rovinj used to dine and what they talked about in the cellars at the end of the day https://www.istrainspirit.hr/event/spacio/	Event is organised by Istra Inspirit tourist project. It is taking place in historical centre of small Istrian town Rovinj couple of times during the high tourist season and on demand.	“Spacio Matika” is an event where participants are able to learn more about lives of local fishermen and peasants in the past by experiencing parts of their daily routine, most of all the part when they relaxed together in wine cellars after the hard day work. This typical atmosphere is recreated in an old wine cellar with folk singing, card games and typical dishes.
15.	How to Crochet for Beginners http://www.pouvg.hr/obrazovanje/radionice-i-tecajevi-za-odrasle/radionice-heklanja/	The workshop is organised by Public Open University of Velika Gorica and it is intended for everyone interested in crochet basics.	Workshop includes learning the basics of crochet: terminology, tools, basic materials and working schemes. Most of all, organizers are eager to transmit the knowledge on crochet to further generations as to avoid loss of this old skill and pastime.
Fairs & Festivals			
16.	Wild Plants Festival http://www.krsan.hr/	In 2018, in April. The festival's program is intended for those who want to learn something new about the use of wild plants or just to relax from everyday life in natural setting.	In order to preserve the longlasting tradition, event's organisers want to emphasize the importance of recognizing, picking and using wild plants everyday life. Participants are able to learn how to use wild plants in nutrition, cosmetics, aromatherapy and for other health issues. Expert lecturers reveal the secrets to making natural cosmetics, teas, tinctures, oils and perfumes.
17.	Medieval Festival “Svetvinčenat” http://www.regionalexpress.hr/site/more/7.-srednjovjekovni-festival-svetvinchenat-donosimo-program	The festival is organised every year in August in a small town Svetvinčenat in central Istria. The festival is celebrating medieval culture and is situated in authentic medieval castle.	The Medieval Festival has a rich program which takes visitors back in history and re-creates a real medieval atmosphere with knights tournaments, archery, shows and various other medieval activities and games in which visitors are able to participate (like javelin throw, archery, guided tour of the castle). Thanks to numerous workshops, visitors are able to learn a lot about medieval history of the town and region, as well as about local customs and traditions.
Bicycle tracks and walking trails			
18.	Truffle hunt race http://www.istria-bike.com/hr/manifestacije/kalendar	In 2019, in November 2nd, the race takes place in the wider area of the town Buzet in Istria. It is intended for everyone interested in bike riding through nature.	The Truffle hunt race is a combination of orientation running and cycling. The goal of the race is to be as fast as possible and to go through obligatory and additional checkpoints. Contestants compete in teams and this way they are able to

	_dogadjanja/17946-ch-0?&l_over=1		get to know this area and truffle related local traditions in an active and more engaged way.
19.	Parenzana cycling marathon https://www.istriaexperience.com/hr/mtb-staza-parenzana	In 2019, on September 29 th for everyone interested in recreational cycling marathon.	Parenzana is an old railway line, 123 km long which runs from Trieste to Poreč. Since it is not used for quite some time, it has been converted to a walking and cycling trail. Recreational cycling marathon which is held on Parenzana is one of the most numerous international cycling events in Istria. The atmosphere and the view of the green landscape and the somewhat secretive natural paths and interesting programmes add to the unique gathering of lovers of recreational cycling of all ages.
20.	“Škraping” – International Trekking race https://croatia.hr/hr-HR/Aktivnosti-i-atrakcije/Dogadjanja/NewEvents/skraping-international-trekking-race	The race is held every year in March on the island of Pašman. It attracts nature and trekking enthusiasts.	“Škraping” is a unique international trekking race on sharp island rocks and belongs to the kind of extreme sports. During the race contestants visit attractive cultural and natural sites and in this way get familiar with local tradition and culture. In addition, Fair of Products from Croatian Islands is organized simultaneously which serves as stimulation for development of local products and for preservation of autochthonous animal and plant sorts.
Religious traditions			
21.	Procession “Za Križen” https://www.otok-hvar.hr/	500 year old tradition which is held every year in the night prior to Good Friday. It takes place on the roads between 6 villages on the island of Hvar. The procession is listed as UNESCO intangible cultural heritage.	Procession “Za križen” (Following the cross) is a unique religious ceremony and expression of religious and cultural identity of the central part of island of Hvar. The procession begins simultaneously at each parish church in six villages in the evening prior to Good Friday. The focal point of the procession is the person carrying the heavy wooden cross. The processions ends at the same spot where it started, next day at dawn, after passing through all adjacent villages (around 25km). Participants take part in prayers and singing traditional chats and are introduced to very specific Easter tradition of each parish.
Wild animal care			

22.	Bear Sanctuary Kuterevo https://www.vcz.hr/partneri/organizatori-volontiranja/organizator-159/	Bear sanctuary in Kuterevo near mountain Velebit is a place where volunteers take care of young orphan brown bears who are not able to survive in their natural environment.	This bear refuge functions thanks to volunteers from all over the world who stay as long as they can to help young bears come to terms to their new environment. In this way, volunteers develop strong sense of responsibility for wild animals and nature protection in general.

Table 3. Non-formal and informal learning demands within implementation of living environment initiatives for transmission of cultural (tangible and intangible) and natural heritage as source for the local, regional and national development.

Nr.	Living environment initiative	Learning demands ⁸		Competence	Description of the necessary competence ⁹		
		Informal	Non-formal		Knowledge	Skills	Attitudes ¹⁰
1.	Culinary workshops 1. Mediterranean cuisine cooking class 2. Local traditional cheese “škripavac” production workshop 3. School of salting pilchard 4. Stancija 1904 - Istrian cuisine cooking class 5. Making of traditional savoury pie “soparnik”			Teaching competences	/	/	/
		x	x	Communication competences	Improvisation techniques, knowledge of presentation techniques	Interpersonal and interaction skills	Enthusiasm, self-motivation
		x	x	Organizational competences	Knowledge of event management	Ability to evaluate and maintain the quality of work produced	Enthusiasm
		x	x	Professional competences	High work standards; Knowledge of local culinary tradition; Knowledge of using creativity in transmission of culinary heritage	Demonstrating a commitment to the profession	Motivating attitude
2.	Wine & beer 6. Istria Wine and Walk event			Teaching competences	/	/	/

⁸ Please mark the cross (x) opposite the corresponding living environment initiative in the appropriate column (informal or non-formal learning demand)

⁹ Competence - ability of an individual to use complex knowledge, skills and to express attitudes in solving problems in changing real life situations. OECD Education 2030.

¹⁰ Attitudes – self-motivation, self-confidence, integrity, honesty, optimism, enthusiasm, co-operative, commitment.

<https://www.slideshare.net/OECD/EDU/what-knowledge-skills-attitudes-and-values-will-todays-students-need-to-thrive-and-shape-their-world>;

<http://thepeakperformancecenter.com/educational-learning/learning/process/obtaining/obtaining-information/knowledge-skills-attitudes/>

	7. “Dalmatia's lost varieties” wine workshop						
	8. The beer school	x	x	Communication competences	Knowledge of presentation techniques	Understanding behaviours and building relationships	Personal charm, commitment
	9. Urbanovo – wine days	x	x	Organizational competences	Knowledge of project management	Ability to design and manage projects	Persistence
		x	x	Professional competences	Knowledge of winemaking and beer culture	Marketing skills	Motivating attitude
3.	Folk traditions						
	10. Following the paths of local tradition and vernacular architecture	x	x	Teaching competences	Basics of human behaviour	Able to use varied teaching strategies	Self- motivation
	11. Souvenir as part of a tourist experience in a destination						
	12. Making of dry stone walls workshop	x	x	Communication competences	Knowledge of presentation techniques	Ability to motivate people and move toward common goals	Will to socialize
	13. “Old Buzet” – How did they make bread and what music did they dance to in old Buzet						
	14. “Spacio Matika” – What fishermen and peasants of Rovinj used to dine and what	x	x	Organizational competences	Knowledge of event management	Ability to adapt to and act in new situations; Ability to make culture attractive and accessible to broader public	Creativity

	they talked about in the cellars at the end of the day 15. How to Crochet for Beginners	x	x	Professional competences	Knowledge of destination management, Knowledge of local ethnographic heritage; Knowledge of turning cultural resources into tourist product	Demonstrating a commitment to a profession; High-quality souvenir design; Skills related to local crafts	Commitment
4.	Fairs & festivals 16. Wild Plants Festival 17. Medieval Festival “Svetvinčenat”			Teaching competences	/	/	/
		x	x	Communication competences	Knowledge of improvisation technique,	Ability to work in a team	Optimism
		x	x	Organizational competences	Knowledge of event management	Ability to design and manage projects; Ability to take initiative	Integrity
		x	x	Professional competences	Knowledge of local history and traditions	Capacity to generate new ideas	Persistence
5.	Bicycle tracks and walking trails 18. Truffle hunt race 19. Parenzana cycling marathon 20. “Škraping” – International Trekking race			Teaching competences	/	/	/
		x	x	Communication competences	Knowledge of product marketing; Knowledge of team management	Interpersonal and interaction skills; Ability to collaborate with media	Positive attitude
		x	x	Organizational competences	Knowledge of event management	Ability to adapt and act in new situations	Enthusiasm

		x	x	Professional competences	Knowledge of local history and tradition ; Knowledge of innovative approach on use of natural and cultural heritage	Ability to create a set of tourist services	Commitment
6.	Religious traditions 21. Procession “Za Križen”			Teaching competences	/	/	/
		x	x	Communication competences	Knowledge of presentation techniques	Interpersonal and interaction skills	Collaboration
		x	x	Organizational competences	Knowledge of event management	Ability to take initiative	Honesty
		x	x	Professional competences	Knowledge of local history and tradition	Ability to adapt and act in new situations	Commitment
7.	Wild animal care 22. Bear Sanctuary Kuterevo	x	x	Teaching competences	Knowledge of human behaviour	Setting expectations	Positive attitude
		x	x	Communication competences	Knowledge of team building techniques	Ability to work in an international context	Self-motivation
		x	x	Organizational competences	Knowledge of management of volunteers	Ability to take initiative	Enthusiasm
		x	x	Professional competences	Knowledge of wild animal care and nature protection; knowledge	Ability to identify, pose and solve problems	Commitment

					of sustainable use of natural resources		

Annex 4

Table 4. Themes and competences framework for elaboration of new non-formal education curriculum for adults for transmission of cultural (tangible and intangible) and natural heritage

Nr.	Title of curriculum, main themes, sub-themes	Competence achieved	Description of necessary competence			Duration of curriculum	Notes on teaching/learning materials, methods used
			Knowledge	Skills	Attitudes		
1.	Valuation of local heritage • Identification and mapping of local cultural and natural heritage and traditions • Estimating the attractiveness of heritage for locals, visitors and tourists	Professional competences in cultural and natural heritage	Knowledge on heritage planning	Ability to recognise and value heritage for tourism purposes	Building respect for local heritage	15	Curriculum, PPP, list of sources, video materials, discussions
2.	Telling the story of local heritage and tradition • Gathering facts and testimonials as a foundation for story development • Developing the story theme • Techniques in delivering the story	Communicational competences	Knowledge on principles of interpretation and storytelling techniques	Ability to present heritage in creative and attractive way	Motivation for engaging in cultural heritage presentation	20	Curriculum, PPP, handouts, work in groups
3.	Basic business skills • Developing vision and mission • Writing business plan • Project management and planning • Budget management • Preventing and coping with problems • Communication	Business and organizational competences	Knowledge on managing your own business related to local heritage	Ability to develop a small business related to local heritage	Building positive business mindset	20	Curriculum, PPP, work in groups, one-on-one consultations

4.	Business marketing • Product: product design (features and quality), branding • Price: price strategy, price-setting • Place: geographical distribution, logistics, market location • Promotion: advertising, media strategy, direct selling, message strategy	Competences for selling the product Planning competences	Knowledge on marketing techniques	Ability to put a business idea on the market	Commitment to business idea development	15	Curriculum, PPP, discussions